

UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT „ION CREANGĂ” din CHIȘINĂU

Cu titlu de manuscris

CZU: 37.016:[811.135.1+821.135.1.09](043.2)

POPOVA VALENTINA

**METODOLOGIA PREDĂRII NOȚIUNILOR DE TEORIE LITERARĂ ÎN
PROCESUL FORMĂRII ELEVULUI-INTERPRET AL TEXTULUI ARTISTIC**

Specialitatea 532.02 - Didactica școlară (Limba și literatura română)

Autoreferatul tezei de doctor în științe pedagogice

CHIȘINĂU, 2019

Teza a fost elaborată în cadrul Catedrei *Științe ale Educației*,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din or. Chișinău

Conducător științific:

ȘCHIOPU Constantin, dr. hab. în pedagogie, prof. univ. interimar, 531.01, 532.02

Referenți oficiali:

1. **GHICOV Adrian**, dr. hab. în pedagogie, conf. univ.
2. **HADÎRCĂ Maria**, dr. în pedagogie, conf. univ.

Componența Consiliului științific specializat:

1. **BURLACU Alexandru**, dr. hab. în filologie, prof. univ. – **președinte**
2. **PETRESCO Liuba**, dr. în pedagogie, conf. univ. – **secretar științific**
3. **GORAȘ-POSTICĂ Viorica**, dr. hab. în pedagogie, prof. univ.
4. **GRATI Aliona**, dr. hab filol., conf. univ.
5. **GOLUBIȚCHI Silvia**, dr. în pedagogie, conf. univ.

Susținerea va avea loc pe 07.05. 2019, ora 14.00, în ședința Consiliului științific specializat D 532.02 – 18 din cadrul UPS „I. Creangă” din or. Chișinău, pe adresa: Chișinău, str. Ion Creangă, nr.1, corp II, Sala Senatului.

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate în biblioteca UPS „I. Creangă” din or. Chișinău și pe pagina weba ANACEC (www.anacec.md).

Autoreferatul a fost expediat pe 03.04. 2019.

Secretar științific al CȘS

PETRESCO Liuba, dr. ped.

Conducător științific,

ȘCHIOPU Constantin dr. hab. ped.

Autor:

POPOVA Valentina

© Popova Valentina, 2019

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța problemei abordate. Schimbările ce se produc în societatea contemporană, ritmul fără precedent de acumulare a experienței umane, explozia informațională au impus și o schimbare a paradigmei formării elevilor. Or, în acest context social, nu informațiile achiziționate sunt prioritare, ci formarea competențelor necesare pentru a le asigura elevilor accesul postșcolar la învățarea pe toată durata vieții și integrarea activă într-o societate bazată pe cunoaștere. Construit pe un concept integrator al disciplinei, redimensionat pe un parcurs didactic modern și sistematic, curriculumul la Limba și literatura română solicită o nouă atitudine față de elev, care urmează a fi tratat ca subiect al propriei formări comunicativ-lingvistice și literar-artistice, și față de materiile predate (sistemele și fenomenele limbii, operele și fenomenele literare), ce trebuie interpretate nu numai ca valori imanente, ci și ca valori care sunt produse prin activitatea de învățare, comunicativă și literară a elevilor (valoarea *in actu*). Faptul că opera literară nu este o comunicare simplă, cotidiană, de tipul emițător-receptor, ci una-eveniment, că textul artistic capătă viață grație cititorului, care, prin actul lecturii, constituie sensul operei și în același timp își reconstituie orizontul vieții, impune școlii noi perspective privind receptarea literaturii de către elevi. Astfel, actualitatea cercetării este determinată, în primul rând, de factorii și condițiile socioculturale, estetice, artistice și pedagogice existente, care necesită de la factorul uman asociativitate a gândirii, originalitate în găsirea unor soluții neuzuale, capacitate de a reacționa adecvat și afectiv la schimbări (literatura de ficțiune este un organism viu), de a exprima coerent o idee, o atitudine, de a elabora un text. Reforma învățământului din R. Moldova (1998) a marcat, pe de o parte, desprinderea definitivă a acestuia de modelul rigid și uniform al perioadei sovietice, pe de altă parte, deși și-a propus să răspundă în mod adecvat la schimbările și provocările pe care le rezervă secolul XXI tuturor celor implicați în educație, ea nu a dat rezultatele scontate. Or datele PISA din 2009 Plus denotă că peste jumătate dintre elevii de 15 ani din Moldova nu au nivelul de bază de competență în lectură necesar pentru a participa în mod eficient și productiv la viața socioeconomică. Conform PISA, diferența de performanță (la lectură, matematică) între elevii moldoveni și cei din țările vecine, inclusiv din CSI, este estimată la doi ani de școlarizare. O dovadă în plus sunt și rezultatele elevilor, deloc încurajatoare, de la examenul de capacitate și de la cel de bacalaureat, care demonstrează că elevii nu au formate competențe literar-artistice și lectorale necesare unui demers hermeneutic. Erorile epistemice și metodologice, deficiențele atestate, în pofida reconceptualizării literaturii în școală, a trecerii de la obiective la competențe, sunt un indiciu convingător al faptului că e necesară și oportună o nouă viziune asupra formării interpretului de literatură artistică. Totodată, actualitatea cercetării este argumentată și de contradicția dintre obiectivul-cadru al receptării literaturii în învățământul preuniversitar – „formarea și dezvoltarea la elevi a culturii literar-artistice, prin cunoașterea/interpretarea valorilor literare, precum și prin achiziționarea unui instrumentar teoretic aferent activității literar-artistice, a

experiențelor lectorale și estetico-literare și cel al evaluării, la nivel național, care, conform testelor și baremelor de evaluare, urmărește formarea specialistului în domeniul teoriei literare.

Epistemic, cercetarea noastră urmărește să elimine și erorile printre care înțelegerea greșită a scopului și a metodologiei de predare și de însușire de către elevi a categoriilor cunoașterii literar-artistice. Or se impune o nouă metodologie de predare a noțiunilor de teorie literară care să-i ajute pe elevi nu numai să pătrundă în straturile de adâncime ale operei, ci și să producă valori în actu.

Descrierea situației în domeniu și identificarea problemei de cercetare

Disciplina Limba și literatura română ocupă un loc important între disciplinele școlare. Faptul că este așezată pe prima poziție în planul de învățământ demonstrează caracterul ei privilegiat. Pe parcurs și, în special, în perioada postreformă, mai mulți cercetători au abordat problema importanței și a rolului receptării literaturii în școală, formulând o multitudine de opinii, unele apropiate ca viziune, altele fiind diferite.

În Republica Moldova, odată cu înfăptuirea reformei învățământului (1998), a fost lansat conceptul de educație literar-artistică, prin acesta înțelegându-se formarea orientată a cititorilor de literatură artistică prin cunoașterea axiologică a literaturii de ficțiune, ca sistem artistic-estetic imanent, și prin angajarea apropiată a cititorului în producerea valorilor în actu ale literaturii. Adepți ai teoriei literar-artistice, lansată de un grup de savanți de la Institutul Educației Artistice din Moscova – E. B. Квятковский [39], Н.А. Кушаев [41], В. И. Лейбсон [42], Л. Е. Стрельцова, Е. И. Иванова, Л. И. Сараскина, А.М. Гуревич [43], Г. Н. Кудина, А. А. Мелик-Пашаев [40], ș.a., mai mulți cercetători din R. Moldova – V. Pâslaru [23], C. Șchiopu [37;], V. Goraș-Postică [14], T. Callo [5], S. Cemortan [6], M. Hadîrcă [15], V. Bolocan [3], M. Marin [18], A. Ghicov [12], L. Petrenco [24] ș.a. au adus o contribuție însemnată la valorificarea acesteia. Astfel, problema receptării literaturii în școală, implicit a educației literar-artistice, a fost abordată din diverse perspective și anume: a fundamentelor pedagogice ale integralității dezvoltării profesionale a cadrelor didactice și a educației lingvistice a elevilor (T. Callo), a metodologiei educației literar-artistice a elevilor (C. Șchiopu), a formării personalității copilului în cadrul activității verbal-artistice (S. Cemortan), a formării competențelor prin intermediul metodelor interactive de predare-învățare-evaluare (V. Goraș-Postică), a conceptualizării evaluării competențelor comunicative și literare ale elevilor (M. Hadîrcă), a formării atitudinii elevilor față de opera literară (M. Marin), a modalităților de predare-asimilare a operei epice în școală (V. Bolocan), a cadrului conceptual al retellizării în metodologia protextului (A. Ghicov). Prima lucrare apărută în R. Moldova, care vizează educația literar-artistică a elevilor aparține savantului Vlad Pâslaru, intitulată „Introducere în teoria educației literar-artistice”, în care sunt abordate mai multe aspecte ale conceptului, cum ar fi: scopul ELA, sistemul de obiective ale ELA, standardele ELA, sistemul principiilor ELA și ale activității literar-artistice. În această ordine de idei menționăm și contribuția cercetării „Metodologia educației literar-artistice”, realizată de Constantin Șchiopu, în care autorul propune

o paradigmă originală a metodologiei ELA, bazată pe modelul structural-funcțional conceptualizat al MELA, pe direcțiile, mecanismele, criteriile stabilite, autorul exprimând o viziune distinctă asupra receptării literaturii artistice ca artă a limbajului și ca valoare în actu. Valorile cercetării respective constau în fundamentarea unei noi direcții de cercetare în științele educației – didactica lecturii întemeiată pe interacțiunea text /operă-cititor, în procesul căreia cititorul recrează sensurile operei și își formează competențe literare-lectorale.

În cercetările savanților din România conceptul de educație literar-artistică lipsește, autorii studiilor în domeniul respectiv insistând pe sintagma „formarea competenței literar/lectorale”. Metodistii C. Parfene [21], V.Goia, I. Drăgătoiu [13], V. Molan [19], A. Pamfil [20], M. Pavilescu [22], A.Hobjilă [16], N. Eftimie [9], I. Derșidan [8], G. Bărbulescu, D. Beșliu [2], F Sâmișăian [34], E. Ilie [17], unii dintre ei autori de „Metodica limbii și literaturii române” (Bărbulescu G., Beșliu D., Bărboi C, Ionescu C, Lăzărescu, Derșidan I., Eftimie N., Pavilescu M), alții – de „Didactica limbii și literaturii române” (Molan V., Sâmișăian F., Gobjilă A.) sau de „Limba și literatura în gimnaziu /clasele primare” (Pamfil A), au abordat problema receptării literaturii în școală din mai multe unghiuri de vedere Astfel, Alina Pamfil propune studierea limbii și literaturii din perspectiva unor structuri didactice deschise, a dezvoltării competenței de lectură, C. Parfene insistă pe formarea gustului estetic, ca parte integrantă a educației generale a elevilor, N. Eftimie este preocupat de formarea la elevi a abilităților de „a ști să citești”, Gabi Bărbulescu, Daniela Beșliu scot în prim-plan cultura comunicațională și literară a elevilor, A. Hobjilă tratează problema din perspectiva dobândirii competenței de comunicare și a competenței culturale, M. Pavilescu – din cea a unor metode cu caracter interactiv.

Apreciind contribuția autorilor menționați la investigarea unor aspecte ale ELA, constatăm în același timp următoarele contradicții:

- problema predării noțiunilor de teorie literară, practic, este tangențial sau insuficient abordată de majoritatea cercetătorilor și autorilor de „Didactica limbii și literaturii române/ Metodica limbii și literaturii române, o abordare mai largă fiind atestată în lucrările lui C. Șchiopu;
- nevoia modernizării procesului didactic privind și metodologia de achiziționare/însușire de către elevi a noțiunilor de teorie literară, pe de o parte, și predarea acestora în spiritul unor practici impuse de tradiție, pe de altă parte;
- actul educațional, într-o mare măsură, contravine epistemologiei artei și educației, elevul fiind obligat de cele mai multe ori să reproducă definiții, caracteristici ale genului și speciei literare, fără însă ca el să înțeleagă semnificațiile și rolul categoriilor științifice învățate, astfel cunoștințele achiziționate neavând nicio utilitate practică.

În baza contradicțiilor stipulate mai sus, formulăm **problema cercetării**: Care sunt condițiile pedagogice pentru formarea elevului-interpret al textului artistic în procesul predării/studierii NTL?

Scopul investigației: Fundamentarea teoretică și practic-experimentală a metodologiei de formare a elevului-interpret prin valorificarea NTL, întemeiate pe recunoașterea lui ca subiect al actului de creație.

Obiectivele generale ale cercetării:

1. Identificarea demersurilor teoretice privind formarea cititorului în procesul predării noțiunilor cunoașterii literar-artistice.

2. Diagnosticarea preexperimentală a nivelului de dezvoltare literară a elevilor; inventarierea și analiza metodelor aplicate de cadrele didactice în procesul de predare a NTL; analiza documentelor școlare reglatorii (curriculum, manuale) în raport cu metodele moderne;

3. Argumentarea teoretică și epistemologică a unei metode de studiere a NTL în vederea formării elevului interpret al operei artistice;

4. Validarea experimentală a modelului conceptual de predare a NTL în procesul formării elevilor ca interpreți ai operei literare;

5. Formularea concluziilor și a recomandărilor relevante pentru optimizarea metodei de predare a NTL și, implicit, a formării elevului-cititor.

Metodologia cercetării științifice s-a constituit dintr-un ansamblu de metode teoretice (documentarea științifică, analiza și sinteza teoretică, generalizarea și sistematizarea, abstractizarea și modelarea teoretică), praxiologice (observarea, chestionarea, studierea datelor obținute, comparația, experimentul pedagogic), hermeneutice (interpretarea surselor teoretice și a datelor experimentale), statistice și matematice (inventarierea și analiza datelor experimentului).

Noutatea și originalitatea științifică constau în fundamentarea și elaborarea unei metode de predare a NTL în procesul formării elevului interpret al operei artistice; rezidă în validarea Modelului care include activități și metode cu caracter ludic și creativ-interactiv, oferindu-i elevului statutul de subiect al actului de creație și al celui interpretativ.

Problema științifică soluționată vizează fundamentarea teoretică, elaborarea și validarea experimentală a metodei de predare a NTL în contextul unor activități de creație literară, concepute în funcție de specificul noțiunii, de particularitățile de gen și specie ale operelor studiate, fapt care a contribuit la formarea elevului-interpret al textului artistic.

Valoarea teoretică a cercetării este argumentată de:

- precizarea conceptelor „noțiune literar-artistică”, „mecanism de formare a noțiunii”, „etape de formare a conceptelor”, „teorie literară”.

- fundamentarea teoretică a metodologiei de predare a NTL, axate pe conceptele „activitate de creație”, „activitate interactivă”, „elev-subiect al propriei activități de creație”;
- sintetizarea tendințelor generale ale profesorilor privind studierea de către elevi a literaturii, în general, și a NTL, în particular, a informațiilor desprinse din curriculumul disciplinar, din manualele școlare cu privire la predarea/studierea NTL;

Valoarea aplicativă a lucrării este validată de:

- Modelul de predare a NTL, axat pe un sistem de principii literar-estetice, didactice și de educație literar-artistică, pe activități creativ-interactive și ludice, pe recunoașterea elevului ca subiect al actului de creație;
- stabilirea direcțiilor prioritare de ameliorare a practicilor metodologice în domeniul educației literar-artistice a elevilor, inclusiv, al formării interpretului de literatură prin valorificarea NTL.
- examinarea pieselor curriculare de Limba și literatura română în raport cu principiile metodologiei educației literar-artistice, implicit, ale studierii NTL și formularea de recomandări pentru îmbunătățirea lor;
- diagnosticarea nivelurilor de dezvoltare literară a elevilor din clasele a V-a – XII-a, în funcție de cunoașterea NTL, de operarea și valorificarea acestora în contexte concrete;
- determinarea caracteristicilor profesionale ale cadrelor didactice de Limba și literatura română în domeniul metodologiei predării NTL și elaborarea de recomandări practice pentru modernizarea practicilor de formare profesională inițială și continuă a profesorilor în domeniul educației literar-artistice;

Rezultatele cercetării propuse pentru susținere:

1. Invalidarea conceptului metodologic tradițional, tributar vechilor paradigme, de formare a interpretului de literatură artistică din perspectiva cunoașterii NTL, conform căruia: metodele utilizate de profesori poartă un caracter explicativ-reproductiv; forma de organizare a activității elevilor este exclusiv lecția; activitățile desfășurate în predarea NTL sunt, în mare parte, de identificare - comparare.
2. Sistematizarea teoriilor, ideilor, conceptelor, principiilor cu privire la necesitatea reamplasării accentului de pe metodologia predării-învățării NTL, aferentă învățământului informativ-reproductiv, pe cea a ELA elevilor, conformă cu învățământul formativ-productiv.
3. Competențele literar-lectorale, trăsăturile caracteriale, comportamentele literare și aptitudinile pentru literatură, ca valori ale educației literar-artistice, pot deveni achiziții ale elevilor în cazul în care accentul este deplasat de la depozitarea unui set de cunoștințe spre dobândirea de potențiale

mobilizabile într-un mare număr de situații, activități, metode, forme de organizare cu caracter ludic, creativ și interactiv.

4. Formarea interpretului de literatură artistică din perspectiva NTL este eficientă și productivă în cazul parcurgerii următorului traseu metodologic: creație/elaborare – autoidentificare – emiteră de ipoteze – identificare – definire – recunoaștere și consolidare prin referință la opere literare concrete – utilizare în diferite situații.
5. Contribuția la validarea pedagogică a Modelului teoretic de predare a NTL în procesul formării elevului ca interpret al operei literare.

Implementarea rezultatelor științifice s-a realizat prin diseminarea rezultatelor cercetării teoretice, prin aplicarea practică a Modelului de predare a NTL în procesul formării interpretului de literatură.

Aprobarea și validarea rezultatelor științifice s-au realizat prin: rapoarte științifice la ședințele *Catedrei Științe ale Educației*; prelegeri și traininguri desfășurate în cadrul Institutului de Instruire Continuă a Cadrelor Didactice din or. Tiraspol; experimentul de formare desfășurat la liceele „L. Blaga”, „D. Cantemir” din or. Tiraspol, la Liceul „Prometeu-Prim” din or. Chișinău, în cadrul căruia au fost implicați 241 de elevi (129 – în experimentele de constatare și formare, 112 – în cel de control) și 68 de cadre didactice, dintre care 60 – în experimentul de constatare și 8 – în cel de formare; comunicări la foruri științifice:

1. Etape și strategii ale însușirii noțiunilor de teorie literară. În: *Eficientizarea învățământului – vector al politicilor educaționale moderne*. Materialele conferinței științifice internaționale, 11 – 12 decembrie, 2014, IȘE, partea I, Chișinău., 2014, p.108 – 110
2. Valențele formative ale jocului didactic în procesul studierii/ receptării literaturii. În: *Optimizarea învățământului pentru o societate bazată pe cunoaștere* (coautor C. Șchiopu). Materialele conferinței științifice cu participare internațională, 2-3 noiembrie, 2012, IȘE, Chișinău, coord. Științific Lilia Pogolșa. Ch: Print Caro, 2012, p. 127 – 129
3. Abordări metodologice ale predării anaferei și epiforei ca noțiuni literare (coautor C. Șchiopu). În: *Valorificarea experienței profesionale: de la practica pedagogică la atestarea cadrelor didactice*. Conferința științifico-practică națională. ”, 22 noiembrie, 2013. Chișinău: UPS „I. Creangă, 2013, p. 105 – 112
4. Strategii de predare a noțiunilor de versificație în procesul formării elevului-interpret al textului artistic. În: *Lingvistică integrală: multilingvism – discurs literar*. Colocviul internațional de științe ale limbajului „Eugeniu Coșeriu”. Suceava-Cernăuți-Chișinău, 19-21 septembrie, 2013. Чернівці: Зелена Буковина, 2014, p. 586 – 591;

Publicații la tema tezei: 9 lucrări științifice (2 în reviste științifice de categoria B, C, 3 – în anale științifice, 4 - în materialele conferințelor științifice naționale și internaționale).

Volumul și structura tezei: adnotări în limbile română, engleză, rusă, introducere, 3 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie (207 surse), 28 de anexe, 28 de figuri, 4 tabele

Termeni-cheie: educație literar-artistică, noțiuni de teorie literară, metodologie, tehnologii, metode, cititor, limbaj artistic, axiologie, competențe literar-lectorale, interpret.

CONȚINUTUL DE BAZĂ AL TEZEI

În **Introducere** este argumentată actualitatea temei, sunt formulate problema, scopul și obiectivele cercetării, se insistă asupra noutății științifice, importanței teoretice și valorii aplicative, asupra modului în care au fost aprobate rezultatele obținute.

În capitolul 1, **Repere epistemologice pentru o metodologie a studierii noțiunilor de teorie literară în procesul receptării literaturii**, sunt făcute o serie de precizări epistemologice, teoretice, praxiologice, estetic-literare și psihopedagogice asupra conceptelor-cheie: noțiune științifică, imagine artistică, didactica literaturii – domeniu interdisciplinar, teoria literaturii știință. Astfel, sunt analizate un șir de teorii referitoare la structura, conținutul, sfera, obiectul, tipologia și criteriile de clasificare a noțiunilor, la mecanismul de formare a lor.

În literatura română de specialitate termenul de noțiune cunoaște mai multe definiții. Una dintre ele, mai aproape de înțelegerea noastră, este cea a lui P. Botezatu, care susține că „noțiunea este doar conținutul exprimat de o expresie care, eventual, poate avea o anumită formă” [4, 270]. Menționăm, în această ordine de idei, și existența unor teorii referitoare la structura, conținutul, sfera, obiectul, tipologia și criteriile de clasificare a noțiunilor. Ceea ce este important de subliniat în cazul cercetării este faptul că noțiunile intră în numeroase raporturi reciproce de subordonare, coordonare, supraordonare, prin intermediul cărora ele își precizează tot mai bine conținutul, că tipul/caracterul noțiunii este dat de modul în care se predică ea, eventual de obiectele asupra cărora se predică, și nu de forma de exprimare a noțiunii într-un limbaj sau altul. Cât privește tipologia noțiunilor, acestea, se clasifică în funcție de anumite criterii. După P. Botezatu, există noțiuni clare și obscure, distincte și confuze, concrete și abstracte, generale și individuale, distributive și colective, simple și compuse, de lucruri, proprietăți și relații, pozitive și negative, științifică/ intrinsecă/ esențială și empirică/ neștiințifică /extrinsecă/accidentală [idem, 157 - 169].

O problemă abordată de specialiștii în domeniu vizează mecanismul de formare a unei noțiuni, proces complex și îndelungat, care necesită, în primul rând, parcurgerea ciclică a mai multor operații mintale (analiza, sinteza, comparația, abstractizarea, generalizarea, concretizarea) și faze.

O contribuție esențială în ceea ce privește procesul /etapele formării unor concepte au adus-o P. I. Galperin [10], J. Piaget [25]. Conform acestor savanți, de la acțiunea însoțită de cuvânt până la concret, procesul se desfășoară în mai multe etape: etapa contactului copii-obiecte, etapa de explorare acțională, etapa explicativă, etapa de dobândire a conceptului prin cuvânt. În cazul primelor trei etape, conform opiniei savanților citați, se formează abilitățile de grupare, triere, sortare, clasificare, seriere, apreciere globală ce conduc spre dobândirea conceptului.

Zoltan Pal Dienes, valorificând teoria lui J. Piaget, a identificat trei etape în formarea conceptelor matematice, la vârsta preșcolară, fiecareia fiindu-i specifice anumite tipuri de jocuri: etapa preliminară (copilul manipulează și cunoaște obiecte în cadrul unor jocuri organizate fără scop aparent), etapa jocului dirijat (jocurile structurate sunt organizate cu un anumit scop), etapa de fixare și aplicare a conceptelor (asigură asimilarea și explicarea conceptelor în cadrul unor jocuri practice și analitice). Zoltan Pal Dienes formulează totodată patru principii care ar trebui să stea la baza oricărui model de instruire, centrat pe formarea unui concept matematic: principiul constructivității, principiul dinamic, principiul variabilității, principiul variabilității perceptuale [apud: 44, 117].

Înșușirea unei noțiuni trebuie să se organizeze ținând cont de implicațiile pe care J. Piaget le atribuie dezvoltării stadiale: a) ordinea achizițiilor unor concepte să fie constantă; b) fiecare stadiu să implice o anumită structură, în acest caz, cunoașterea condițiilor, caracteristicilor etapelor precedente fiind obligatorie; c) structurile create să fie integrate în alte structuri (va fi preluat și valorificat, în condiții noi, la un alt nivel, ceea ce a achiziționat elevul la stadiile precedente .

Cât privește procesul de însușire de către elevi a noțiunilor de teorie literară, acesta ridică numeroase probleme atât didactice, psihologice, cât și estetic-literare. Ceea ce este important în acest proces de formare a competențelor elevilor de a opera cu noțiuni literare este faptul că, în cazul receptării literaturii, un rol deosebit îl are imaginea artistică, definită de B. Tomașevski ca „o abatere în raport cu uzajul, care abatere este totuși consacrată de uzaj” [38, 30].

Abordând problema însușirii de către elevi a noțiunilor de teorie literară, Marilena Pavilescu [22] se referă la câteva faze: a receptării, interogației asupra denumirii conceptului, observării, faza de actualizare prin aplicare și transfer. În aceeași ordine de idei, Constantin Șchiopu propune următorul algoritm de predare/însușire a noțiunilor de teorie literară, construit din perspectiva unor activități cu caracter creativ și ludic: creație – autoidentificare – emiterie de ipoteze – identificare – definire – consolidare [37, 269].

Prin excelență interdisciplinar, domeniul receptării literaturii în școală este punctul de întâlnire aplicativ al științelor umaniste și sociale. La definirea elementelor ce construiesc cadrul epistemologic al didacticii literaturii – statutul disciplinei, conținutul acesteia, metodele și practicile de predare /receptare, motivația studierii literaturii - teoriile literare dominante, formele de cunoaștere socială vin să ofere

potențiale soluții, imposibil de neglijat. Chiar dacă majoritatea specialiștilor în domeniu recunoaște caracterul autonom al teoriei literare, ca știință, totuși există puncte de vedere care o consideră parte componentă a criticii literare. Acest punct de vedere, de fapt, ridică o altă problemă, cea a relației dintre teoria literară, pe de o parte, și cercetarea literară, critica literară, isoria literară, pe de alta, raporturi care, la rândul lor, scot în prim-plan chestiunea mijloacelor metodologice și conceptuale de care se folosește cercetătorul literaturii. În contextul dezbaterilor pe marginea definirii teoriei literare ca știință a literaturii se înscriu și punctele de vedere ale lui Roland Barthes [1], Gerard Genette [11], Henrich F. Plett [35], Chomsky [7]. Pornind de la ideea că știința limbii urmărește descrierea gramaticalității frazelor, Chomsky afirmă că știința literaturii ar trebui să devină una a discursului literar, în sensul că ea trebuie să cerceteze semnele inferioare (figurile și semnificațiile lor) și superioare frazei (structura povestirii, a mesajului, a textului discursiv etc.) „Știința literaturii nu se va preocupa de faptul că opera a existat, ci de faptul că ea a fost înțeleasă și că mai este încă: inteligibilul va fi deci izvorul „obiectivității” sale” [7, 37]. În această ordine de idei, remacăm și concepția lui R. Barthes, conform căreia știința literaturii ar trebui să se ocupe de condițiile în care conținutul, sensurile operei devin posibile.

Domeniu al cercetării literaturii, „teoria literaturii” devine „teorie literară” atunci când se eliberează de caracterul subordonat instrumental și devine problematizare istorică a „fundamentelor” studiilor literare. Din acest punct de vedere, sensul „teoriei literare” este unul epistemologic, vizând problematizarea continuă a naturii cunoașterii fenomenului literar.

În capitolul 2, **Abordări metodologice privind studierea/însușirea de către elevi a noțiunilor de teorie literară în procesul interpretării operei artistice**, sunt analizate curriculumul la disciplina Limba și literatura română și câteva manuale școlare din perspectiva noțiunilor de teorie literară. Totodată sunt prezentate datele experimentului de constatare, scoțându-se în evidență nivelurile, dificultățile și deficiențele înregistrate în procesul de predare a NTL și, implicit, al formării elevului ca interpret al operei literare. Capitolul finalizează cu prezentarea Modelului teoretic conceptualizat, privind metodologia de predare a NTL.

Analizat din perspectiva noțiunilor de teorie literară, curriculumul la disciplina Limba și literatura română eșalonează studierea acestora de la clasă la clasă, principiul concentric fiind ordonator, dublat de cel al accesibilității. Astfel, în clasele gimnaziale elevii studiază mai multe noțiuni de teorie literară ce aparțin următoarelor categorii: literatura – artă a cuvântului, structura și compoziția operei literare, personajul literar, genuri și specii, moduri de expunere, elemente/ figuri de stil, versificația.

Analiza listei de noțiuni literare propuse de curriculum pentru a fi studiate în treapta gimnazială scoate în evidență următoarele: a) nu este clar de ce antiteza este propusă pentru a fi învățată abia în clasa a VIII, în timp ce figuri similare, cum ar fi repetiția, enumerația, interogația retorică etc. sunt însușite de elevi

începând cu clasa a V-a. Observația în cauză este determinată de faptul că toate acestea, inclusiv antiteza, sunt figuri sintactice ușor asimilabile de către elevi; b) având în vedere mecanismul de formare a metaforei destul de complicat și particularitățile psihologice și de vârstă ale elevilor, studierea metaforei în clasa a VI-a constituie un obiectiv puțin realizabil, din care cauză această figură de stil ar trebui să fie studiată începând cu clasa a VII-a sau chiar a VIII-a; c) în clasa a IX-a elevilor nu li se predă noțiuni noi de teorie literară, ei urmând să-și consolideze cunoștințele acumulate în clasele precedente, să le aplice în interpretările de texte.

În clasele liceale studierea/ receptarea literaturii se realizează conform genurilor și speciilor literare (în clasa a X-a), a curentelor literare (în clasa a XI-a). În clasa a XII-a este prevăzut studiul monografic al creației câtorva scriitori. O trecere în revistă a conceptelor științifice stipulate de curriculum pentru această treaptă de învățământ denotă faptul că o parte dintre ele, în special, acelea care vizează genurile și speciile literare, elementele de structură ale operei artistice (temă, motiv, eu liric, procedee de caracterizare a personajelor, moduri de expunere) se regăsesc în curriculumul gimnazial, evident, ele solicitând un alt nivel de abordare decât cel caracteristic ciclului liceal. Noțiunile ce țin de perspectivele și tehnicile narative, de curentele literare, de individualitatea artistică a scriitorului se studiază pentru prima dată în clasele de liceu. Considerăm că întregul palmares de concepte incluse în curriculumul pentru liceu este necesar în vederea formării competențelor lectoral-literare ale elevilor.

O analiză în plan comparativ a curriculumului disciplinar și a mai multor manuale școlare din perspectiva NTL stipulate/ incluse pentru a fi studiate de elevi a scos în evidență faptul că în ele se regăsesc toate NTL stipulate de documentul reglatoriu. Referitor la modul de explicare a NTL la care recurg autorii, acesta, cu unele excepții, este tributar vechilor metodologii și paradigme.

Experimentul de constatare s-a desfășurat în perioada 2012 – 2016. În cadrul lui, am urmărit să colectăm informație referitoare la: a) metodologia de predare de către profesori a NTL (metode utilizate, etape ale predării NTL, activități desfășurate, forme de organizare a acestor activități); b) cunoștințele și capacitatea elevilor de a comenta opera literară din perspectiva unor NTL.

Rezultatele obținute au demonstrat erori și lacune în metodologia predării de către profesori și, implicit, a însușirii de către elevi a NTL, precum:

1. Profesorii recurg, de regulă, la metodele tradiționale, exercițiul fiind cel mai des utilizat. Chiar dacă au numit o serie de metode cu caracter interactiv și creativ la care apelează în procesul de predare a unei figuri de stil (figura 2.1.), ei n-au fost în stare să explice modul/ mecanismul de utilizare a lor, fapt care ne-a determinat să concluzionăm că aceste metode sunt neglijate (figura 2.2.)

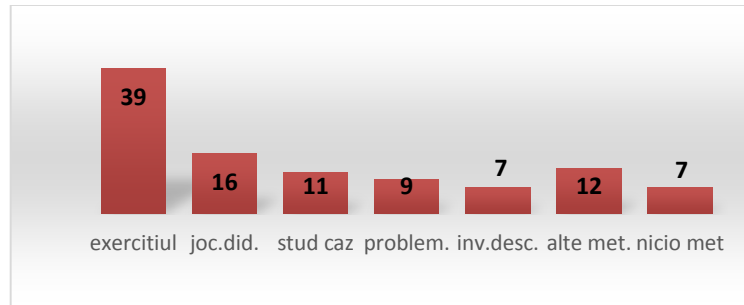

Figura 2.1. Metode utilizate de profesori în predarea figurilor de stil

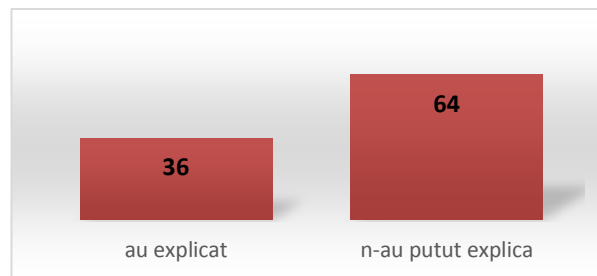

Figura 2.2. Răspunsuri ale profesorilor privind modul de utilizare a metodei

3. Majoritatea profesorilor (79%) consideră că o NTL, caracteristicile de gen și specie trebuie predate exclusiv după ce a fost comentată opera literară. Din numărul total de respondenți, doar 17% au optat pentru predatea NTL în timpul interpretării operei, 14% au afirmat că nu contează la ce etapă sunt predate aceste caracteristici (figura 2.3.).

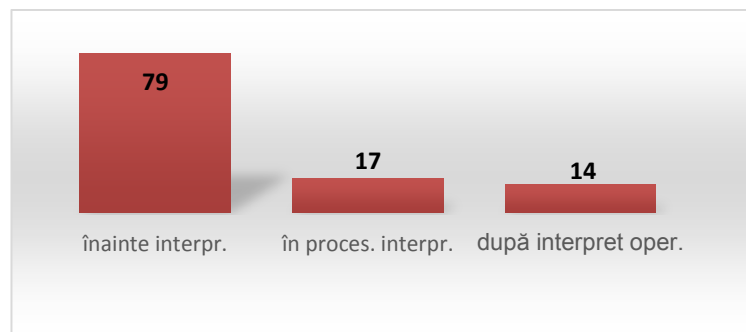

Figura 2.3. Răspunsurile profesorilor privind predarea NTL în raport cu etapa receptării operei literare

4. Activitățile în care sunt incluși elevii de către profesori în procesul de predare/ studiere a NTL sunt cele de identificare, de descoperire prin analiza faptelor de limbaj al operei /fragmentului, de comparare, de recunoaștere, de reconstituire a unor elemente lipsă.
5. Cât privește elevii, chiar dacă ei cunosc anumite caracteristici/definiții ale conceptelor teoretico-literare, ele nu au valoare operațională, rămânând ca ceva în sine, ca material amorf. Solicitați să formuleze tema unei poezii, să argumenteze prezența unui motiv în operă și să-l comenteze, să raporteze cu argumente opera la o specie sau curent literar, elevii n-au făcut față sarcinilor.

Rezultatele experimentului de constatare au determinat elaborarea Modelului teoretic de predare a NTL în procesul formării elevului ca interpret al operei artistice. Modelul se constituie din teorii privind originea și esența operei de artă, literatura ca obiect artistic creat cu ajutorul unor procedee speciale, literatura ca artă a limbajului, esența emoției estetice, ELA, libertatea imaginii ca trăsătură de fond a procesului de creație, formarea conceptelor; din o serie de principii ale artei (originea operei de artă se află în *mimesis* și *katharsis*, subiectul cunoscător – exponent al propriei libertăți, discursul literar ca mod particular de utilizare a limbajului, libertatea imaginii artistice), ale ELA (menținerea în actul educațional a esenței și specificității artei, diversitatea poetică de gen, specie, stilistică, coerența cu conținuturile educației lingvistice și artistic-estetice etc.), ale formării unor concepte (constructivității, dinamic, variabilității, variabilității perceptuale) și didactice (dezvoltarea corelată a sferelor artistică și intelectuală ale elevului, selectarea/combinarea tehnologiilor educaționale pentru fiecare formă /acțiune educativă; corelarea experiențială – cu valorile comunicative /literare /lectorale achiziționate de elevi anterior; dezvoltarea aptitudinilor creative ale elevilor). Tipurile de activitate a elevilor, formele de organizare a lor și metodele aplicate sunt selectate în funcție de cele trei trepte ale cunoașterii: senzorial-intuitivă, de analiză și de sinteză. La etapa senzorial-intuitivă, activitățile sunt proiectate în formă de ateliere de creație/de scriere creativă. Activitatea în atelierul de creație este corelată cu cea din cadrul lecțiilor de Limba și literatura română, unde cercetarea, valorificarea textelor literare studiate de elevi se realizează din perspectiva noțiunii literare abordate în cadrul atelierului. Modelul respectiv include și criteriile specifice de evaluare a competențelor elevilor de a opera cu NTL, structurate pe: a) domeniul de competență evaluat: adaptarea competențelor de interpretare la trăsăturile operei (gen, specie); realizarea diferitor tipuri de texte; perceperea adecvată a imaginilor operei; realizarea inserțiilor personale în cadrul imagistic al operei; decodarea limbajului artistic, argumentarea trăsăturilor de gen și specie; b) activitățile de evaluare și formele de evaluare: calificativ, text elaborat. O sinteză a celor exprimate este ilustrată în figura 2.4.

Modelul teoretic de studiere a NTL în procesul formării elevului ca interpret al operei artistice

Repere epistemice, praxiologice, estetico-literare ale studierii NTL

Teorii: originea și esența operei de artă, literatura ca obiect artistic creat cu ajutorul unor procedee speciale; literatură ca artă a limbajului; esența emoției estetice, subiectivitatea în artă; finalitatea estetică a operei; teoria ELA; opera ca text; libertatea imaginii ca trăsătură de fond; educația artistică și estetică - domenii de cunoaștere umană; construcția schematică a operei literare.

Principii: literaturii ca artă; adecvării la standardele ELA; plinătății și coerenței sistemului de elemente ale limbajului poetic; combinării tehnologiilor educaționale, stimulării gândirii creative; utilizării experienței estetice și de viață a elevilor în noi situații; dezvoltării corelate a imaginării artistice și a gândirii raționale; caracterului privilegiat al receptorului; constructivității, dinamicii, variabilității și percepționale.

Componenta aplicativă a studierii/ însușirii NTL

Sistem metodologic de însușire și operare de către elevi cu NTL

Treapta senzorial-intuitivă

Treapta de analiză

Treapta de sinteză

Activități: ateliere de creație/de scriere creat. a dif. tip. de texte; activ. de inserții, de autoidentif.

Metode: exerciții creative; ludice, de restab., experim. imaginativ.

Activități: de emitere de ipoteze, de analiză a propr. texte/op.lit. literare.

Metode: compar., explicația, SESIC, demonstr., PRES, Diag. Venn etc.

Activități: de sinteză, de definire, de consolid. în cadrul atelierului/ lecțiilor

Metode: PRES, deducția, conver. eurist., SESIC etc

Evaluare

Domen. de compet. evaluat și activitățile de evaluat: adapt. compet. de interpret. la trăsăt. operei (gen, specie, curent); realiz. dif. tip. texte; percepere adecv. a imaginilor operei; realiz. inserț. personale în cadrul imagistic al operei; decodare limbaj artistic., argum. trăsăt. de gen și specie.

Forme de evaluare:

- calificativ,
- text elaborat

Competențe

Comunicative: cunoștințe, comprehens., aptitud. de a produce, capacitate de a alege stil adecv., de a organiza mijl. în funcție de scop într-o situație determinantă

Lectoral-literare: cunoașterea sistem. de coduri; capacitate de a inventa sensuri complementare, de a stabili legături; capacitate de a produce valori (adăugate), de a interpreta

Culturale: cunoștințe din domeniul literaturii, esteticii, al teor. lit.; aptitud. de a integra și de a ierarhiza cunoștințele; capacitate de a folosi în mod productiv cunoștințele

P
R
O
F
E
S
O
R
U
L

E
L
E
V
I
I

În capitolul 3, **Metodologia formării elevului ca interpret al operelor artistice prin cunoașterea și aplicarea noțiunilor de teorie literară**, sunt stabilite reperatele metodologice ale formării elevului-cititor prin studierea elementelor de limbaj artistic, a genurilor și speciilor literare, insistându-se pe un șir de activități cu caracter ludic și creativ, desfășurate în cadrul mai multor ateliere de creație, sunt analizate rezultatele obținute în urma aplicării Modelului, sunt prezentate nivelurile și performanțele elevilor. Capitolul finalizează cu analiza, în plan comparativ, a rezultatelor obținute în clasele experimentale și în cele de control (experimentul de control).

Competențele literar-lectorale, trăsăturile caracteriale, comportamentele literare și aptitudinile pentru literatură ca valori ale educației literar-artistice pot deveni achiziții ale elevilor în cazul în care accentul este deplasat de la depozitarea unui set de cunoștințe spre dobândirea de potențiale mobilizabile într-un mare număr de situații diferite de același tip. „Însușirea elementelor de limbaj artistic, prin elaborarea propriilor texte, prin intermediul exercițiilor cu caracter creativ și al jocului didactic, susține C. Șchiopu, este un mijloc prin care, cu siguranță, se evită depozitarea în creier a unor noțiuni de teorie literară” [37, 288]. Având în vedere acest deziderat, am optat pentru atelierele de creație /scriere creativă ca formă de organizare a activității elevilor în vederea însușirii NTL. Timpul pentru o activitate sau alta a variat de la 10 minute (în cadrul orelor de limba și literatura română) până la 1-1,5 ore (în afara lecțiilor de literatură). Activitățile din cadrul atelierelor au fost structurate de pe arii tematice. Atelierele de studiere a conceptelor referitoare la limbajul operei literare au inclus următoarele arii/module: 1. „Figuri sintactice” (4 tipuri de activități vizând noțiunile de anaforă, epiforă, antiteză, întrebare retorică, invocație retorică, exclamație retorică); 2. „Tropii” (4 tipuri de activități, ce-au inclus figurile analogiei – comparația, personificarea, epitetul, metafora, hiperbola – și figurile substituției – metonimia, sinecdoca); 3. „Atelierul de cercetare/ interpretare a operelor literare din perspectiva noțiunilor studiate” (3 tipuri de activități: identificarea/ recunoașterea figurilor de stil în textele literare propuse, argumentarea și descifrarea semnificațiilor, recapitularea și sinteza). Studiarea noțiunilor legate de genurile și speciile literare s-a realizat în cadrul următoarelor ateliere: 1. „Genul liric” (ariile tematice: Trăsături ale genului liric, Pastelul, Meditația, Oda și imnul, Sonetul, Rondelul), „Genul epic” (Trăsături ale genului epic, Povestea, Basmul, Legenda, Povestirea, Nuvela, Romanul), „Genul dramatic” (Trăsături ale genului dramatic, Comedia, Drama). Fiecare arie tematică, la rândul ei, a inclus mai multe ședințe, organizate în funcție de complexitatea problemei abordate.

Activitatea elevilor din cadrul atelierelor de scriere creativă, desfășurate cu genericul „Jocul de-a poezia” (atelierelor 1 – 6) a presupus realizarea următoarelor obiective: a) elaborarea textelor cu caracter creativ; b) identificarea de către elevi, în propriile texte elaborate, a figurii de stil și a mecanismului de formare a acesteia; c) formarea capacităților elevilor de a identifica în diferite texte literare și de a

comenta anumite elemente de limbaj artistic; d) formarea capacităților elevilor de a utiliza în diferite contexte elemente de limbaj artistic și de a le motiva semnificația /rolul. Faptul că limbajul poetic are un evident caracter ludic, iar jocul, la rândul său, este un spațiu al afirmării puterii și dominației de care copilul se simte frustrat în viața reală a determinat aplicarea metodelor cu caracter de joc: Jocul de-a poezia, Textul calchiat, Jocul didactic, Refacerea textului, Brainstormingul oral/ scris/ după imagini, Jocul comparației/ mataforei, personificării /epitetului, experimentul imaginativ, Aula academiei, Măriți/micșorați, Cinquainu-ul, jocul-exercițiu de alcătuire a unor texte cu diferite tipuri de rimă, picior de ritm, cu măsură variată sau în vers alb etc. Contrar etapelor de formare a conceptelor stipulate de psihopedagogia tradițională (contactul cu trăsăturile, atributele distinctive ale conceptului, explorarea acțională, explicarea, dobândirea conceptului prin cuvânt), în cazul metodologiei aplicate în procesul experimentului de formare, traseul de însușire de către elevi a elementelor de limbaj artistic a inclus următoarele faze: a) creație/elaborare a textelor proprii; b) autoidentificare/verificare a propriilor capacități de elaborare/creare); c) emiteri de ipoteze prin ce să se remarce elementul de limbaj /textul creat); d) identificare a caracteristicilor proprii textului creat; e) definire/formulare a unei definiții; f) consolidare prin recunoașterea conceptului în opera artistică studiată; g) argumentarea și utilizarea lui în diferite situații.

Textele elaborate de elevi în cadrul acestor activități au constituit punctul de pornire în identificarea caracteristicilor noțiunilor studiate. Ulterior, prin analize comparative, plecând de la propriul text spre operele literare, elevii au recunoscut în acestea din urmă, fără dificultăți, figurile de stil, caracteristicile lor, au argumentat mecanismul de formare a acestora, le-au comentat semnificațiile.

Activitatea elevilor din cadrul atelierelor organizate cu genericul „Carte frumoasă, cinste cui te-a scris” a urmărit formarea la elevi a următoarelor competențe: a) comentarea unor opere de referință din perspectiva caracteristicilor de gen și specie; b) raportarea argumentată a unor opere literare la un gen și specie anume; c) scrierea creativă a unor texte diverse ca gen și specie literară. Dintre metodele care au demonstrat un sporit randament de eficacitate, utilizate în experimentul de formare, menționăm: experimentul imaginativ, scrierea creativ-liberă, scrierea structurată, elaborarea textului unei legende, basm, povestiri, pornindu-se de la anumite trăsături ale speciei, piramida, întâlnirea simulată cu personajele operei literare, jocul de rol, PRES-ulș.a.

Analiza rezultatelor ne-a permis să concluzionăm că includerea în activități cu caracter ludic și de scriere creativă le oferă nu numai posibilitatea de a se juca, de a-și exprima emoțiile și senzațiile, ci le creează oportunitățile de a cunoaște și de a conștientiza caracteristicile de gen și de specie. Textele elevilor elaborate în cadrul atelierelor „Carte frumoasă, cinste cui te-a scris”, comentariile realizate în baza operelor literare sunt o dovadă a eficienței metodologiei aplicate.

Experimentul de control a confirmat valorile proiectate la etapa elaborării Modelului teoretic.

Datorită metodologiei aplicate, acestea au devenit achiziții ale elevilor. Ca variabile/ criterii ale evaluării au servit: a) textele create de elevi; b) cunoștințele: volum, profunzime, calitate; c) capacitatea elevilor de a percepe adecvat imaginile operei, mesajul produs de acestea, de a formula atitudinea autorului exprimată prin sistemul de imagini artistice; d) capacitatea de a realiza inserții personale în cadrul imagistic și ideational/ afectiv/ motivațional/ atitudinal al operei (valori produse de elevi); e) capacitatea de decodare a mesajului operei prin analiza elementelor limbajului poetic, ale structurii universului ficțional (diegeză, discurs); f) capacitatea de a interpreta valorile operei, formulând idei, atitudini, motivații subiective/obiective și utilizând instrumentarul lectoral achiziționat; g) capacitatea de redactare a unei varietăți de texte (compuneri) reflexive, imaginative, sinteze etc. despre opera literară. Capacitățile elevilor au fost evaluate având în calitate de criterii operaționalizarea, amploarea, trăinicia, extrapolarea. În cazul aptitudinilor, am urmărit afecțiunile, motivațiile, actele de voință, convingerile elevilor, am insistat pe unele caracteristici ale lor: prezența, absența, multitudinea, frecvența, profunzimea, superficialitatea. Modalitățile de control utilizate au fost următoarele: observarea directă, răspunsurile elevilor, analiza lucrărilor create/scrise (comentariul literar, eseul, textele propriu-zise create de elevi), testele docimologice de evaluare curentă ori sumativă, repetarea probelor. Ca forme de evaluare au servit și calificativele (nesatisfăcător, satisfăcător, bine, excelent), notele, judecățile de valoare ale elevilor expuse în procesul dezbaterilor.

Rezultatele obținute în clasele experimentale și în grupa de control sunt cu totul diferite. Astfel, răspunsurile elevilor din eșantionul experimental la primul item al testului („Justificați că figura de stil subliniată este o metaforă”) au arătat că: 87% au dat răspunsuri corecte și complete; 8% au dat răspunsuri corecte, dar incomplete; 5% au dat răspunsuri greșite, 0% n-au dat niciun răspuns. În grupa de control 31% au dat răspunsuri corecte și complete; 26% au dat răspunsuri corecte, dar incomplete; 28% au dat răspunsuri greșite; 15% n-au dat niciun răspuns.

Cât privește itemul „Argumentați rolul limbajului artistic al unei opere literare”, 81% din numărul total de respondenți din grupele experimentale au dat răspunsuri complete și semnificative, 14% au formulat răspunsuri incomplete, dar semnificative, 5% au formulat răspunsuri nesemnificative, cu caracter general. În grupele de control, doar 15% au argumentat semnificativ rolul limbajului artistic, 67% au formulat răspunsuri cu caracter general, 18% n-au fost în stare să ofere vreun răspuns (figurile 3.4., 3.5.).

Figura 3.4. Capacitatea elevilor de a argumenta rolul limbajului artistic într-o operă literară (grupele experimentale)

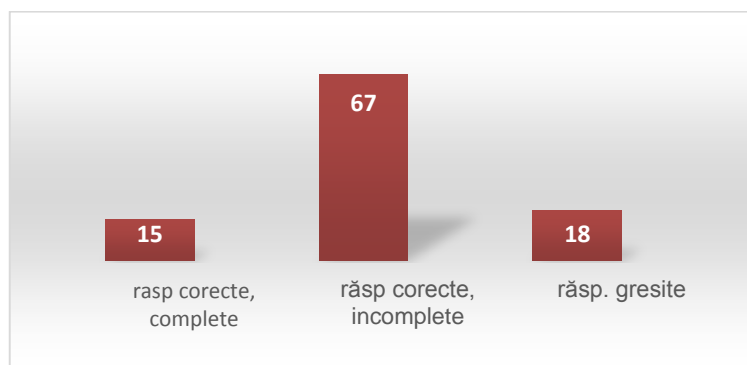

Figura 3.5. Capacitatea elevilor de a argumenta rolul limbajului artistic într-o operă literară (grupele de control)

Puși în situația de a justifica apartenența unei poezii la o specie literară, 78% dintre elevii din clasele experimentale au numit nu mai puțin de trei trăsături definitorii ale ei și le-au argumentat cu referire la operă, 19% au numit nu mai puțin de trei caracteristici argumentând doar 1 - 2 cu referire la text, 3 % fie au numit 1 - 2 caracteristici, fără a le argumenta cu exemple din operă, fie n-au dat niciun răspuns. Aceeași situație a fost înregistrată și în cazul argumentării apartenenței unei opere epice/dramatice la o specie literară anume. Astfel, 81% dintre elevii claselor experimentale au remarcat nu mai puțin de 4 caracteristici ale nuvelei, 13% au numit și au argumentat 1 - 2 trăsăturii, 6% au numit 1 - 2 trăsături fără a le argumenta cu referire la text.

În clasele de control, 29% au numit nu mai puțin de 3 trăsături ale sonetului eminescian și le-au susținut cu argumente din text, 57% au numit 2-3 trăsături, fără a le argumenta, 14% fie n-au dat niciun răspuns, fie au dat răspunsuri greșite.

În ceea ce privește argumentele elevilor care să confirme apartenența unei nuvele la specia literară subliniem că 31% de respondenți au numit nu mai puțin de 3 trăsături definitorii argumentându-le cu referințe textuale, 49% au numit 1 – 2 trăsături argumentând doar parțial, restul, 20% au dat răspunsuri incomplete sau greșite.

Una dintre variabilele evaluării la etapa de control a constituit-o capacitatea elevilor de a interpreta valorile operei, de a formula idei, atitudini, motivații subiective/obiective prin utilizarea instrumentarului lectoral achiziționat. Pentru obținerea unor date concludente, la această etapă, am propus elevilor din ambele eșantioane mai multe texte literare însoțite de itemi: să identifice, să argumenteze, să comenteze (figura de stil, motivul literar, starea sufletească, mesajul global).

Rezultatele obținute în cele două eșantioane diferă esențial, în toate cazurile. Solicitați să comenteze, în 6-8 rânduri, mesajul global al unei poezii evidențiind ideea poetică, starea sufletească prin raportare la mijloacele artistice”, elevii din clasele experimentale au rezolvat sarcina în felul următor : 77% au comentat mesajul global prin descifrarea semnificației a cel puțin 4 figuri de stil, 21% au formulat mesajul descifrând semnificațiile a 2 figuri de stil, 2% au comentat superficial mesajul poeziei. În clasele de control: 36% au comentat mesajul poeziei referindu-se la 3 – 4 figuri de stil, 51% au formulat mesajul global în baza a 1 – 2 figuri de stil, 13% n-au rezolvat corect itemul (figurile 3.8., 3.9.)

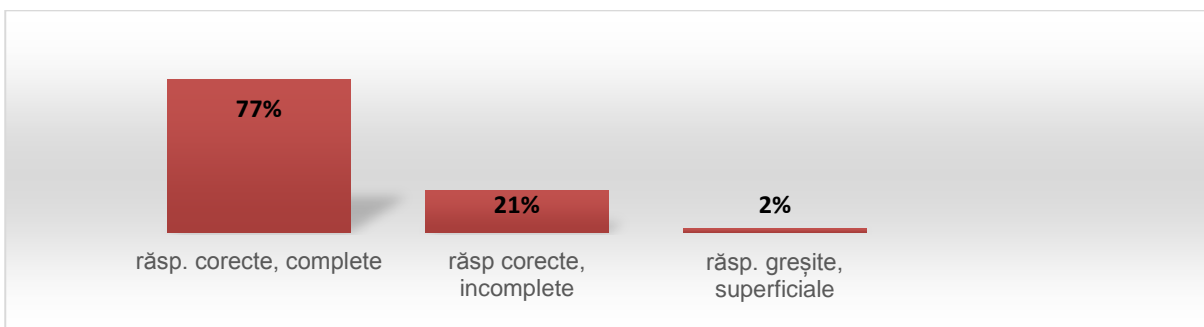

Figura 3.8. Capacitatea elevilor de a comenta mesajul global al poeziei (clasele experim.)

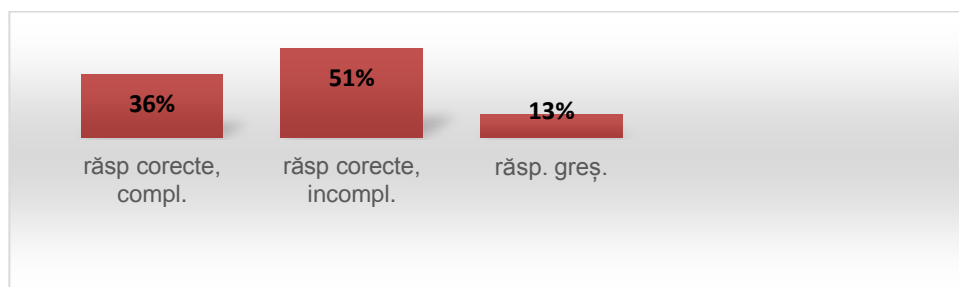

Figura 3.9. Capacitatea elevilor de a comenta mesajul global al poeziei (clasele de control)

Astfel, rezultatele experimentului de control au demonstrat că Modelul teoretic conceptualizat și implementat în procesul de predare a NTL și, implicit, de formare a elevului ca interpret al operelor literare este eficient, viabil și poate fi aplicat cu succes în practica școlară în vederea formării conceptelor literar-estetice, acestea din urmă – condiție a formării competențelor literar-lectorale și culturale ale elevilor.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI PRACTICE

Valorile principale ale cercetării sunt sistematizate de următoarele concluzii:

1. Noțiunile intră în numeroase raporturi reciproce de subordonare, coordonare, supraordonare, prin intermediul cărora ele își precizează tot mai bine conținutul, tipul/caracterul lor fiind dat de modul în care se predică ele, eventual de obiectele asupra cărora se predică și nu de forma de exprimare a noțiunilor într-un limbaj sau altul. Orice noțiune de clasă se formează ca o construcție ce apare în condiții speciale, rezultă din imitația conduitei umane și se consideră dobândită, dacă, în plan psihologic, este înțeleasă, în sensul că elevul poate să o aplice, să o raporteze, să o recunoască, să o explice [27].
2. Paradigma predării-învățării noțiunilor științifice, care se constituie din fazele „contactul copiii-obiecte – explorare acțională – explicare – dobândire a conceptului prin cuvânt” este neconformă cu principiile creației – receptării operei literare, dat fiind faptul că în procesul receptării literaturii un rol deosebit îl are imaginea artistică înțeleasă ca formă concretă a unei idei artistice. Paradigma respectivă atribuie profesorului funcția de subiect unic al predării – instruirii – educației literare, educabilului – de obiect al acțiunii profesorului, iar operei literare – de materie de învățare [27].
3. Praxiologic, cercetarea a enunțat erori metodologice privind predarea NTL în școală, precum:
 - a) predarea NTL în școală rămâne tributară vechilor paradigme, profesorii exprimându-și opțiunea, preponderent, pentru metodele cu caracter explicativ-reproductiv;
 - b) predarea NTL se realizează doar în cadrul lecției, de regulă, după comentariul operei literare și într-un interval de timp destul de ne semnificativ;
 - c) activitățile desfășurate de către profesori sunt, în mare parte, de recunoaștere, de identificare și de comparare;
 - d) în mare parte, manualele de Limba și literatura română, examinate în raport cu principiile metodologiei educației literar-artistice, nu atribuie elevului statutul de subiect al actului învățării, nu-i oferă oportunități de însușire creativă a conceptelor științifice. Drept consecință, noțiunile teoretico-literare achiziționate în procesul instruirii nu au valoare operațională.
4. Studiul teoretic și experimental al metodologiei de predare-însușire de către elevi a NTL a demonstrat că selectarea-structurarea unor principii constitutive și reglatorii pentru o posibilă metodologie a formării interpretului de literatură artistică prin cunoașterea conceptelor de teorie literară nu este suficientă, deoarece acestea reprezintă nivelul epistemic al cunoașterii, iar metodologia – nivelul ei aplicativ. Întrucât toate formele, mijloacele de exprimare poetică își au

originea în joc, este imperios a elabora o metodologie a predării NTL întrmeiată pe conceptele de creativitate și ludic [27].

5. Conceptualizarea Modelului teoretic de studiere a NTL în procesul formării elevului ca interpret al operei literare este necesară și oportună, în cazul în care se consituie din: a) un șir de teorii privind originea și esența operei de artă, literatura ca obiect artistic creat cu ajutorul unor procedee speciale, literatura ca artă a limbajului, esența emoției estetice, educația literar-artistică, libertatea imaginii ca trăsătură de fond a procesului de creație, formarea conceptelor; b) o serie de principii ale artei, ale ELA, didactice, ale formării noțiunilor; c) un sistem metodologic, construit în funcție de cele trei trepte ale cunoașterii umane (senzorial-intuitivă, de analiză, de sinteză) și înțeles ca un ansamblu de principii, metode, activități, forme de organizare, criterii de evaluare strâns legate între ele, care să asigure buna functionalitate și competitivitatea procesului de instruire; d) un mecanism de formare a conceptelor cu totul diferit de cel clasic, acesta incluzând fazele: creația la nivel empiric și ludic – autoidentificarea – emiterea de ipoteze – identificarea – definirea noțiunii – consolidarea prin rezolvarea sarcinilor textuale [26, 28].
6. Atelierele de creație/de scriere creativă, ca formă principală de organizare a activității, metodele cu caracter ludic utilizate oferă oportunități majore în vederea însușirii/cunoașterii conceptelor literar-estetice și, implicit, a formării interpretului de literatură artistică. Textele elaborate de elevi la etapa senzorial-intuitivă îi includ atât în activități de autoidentificare, de emitere de ipoteze, de definire, cât și în activități de utilizare a noțiunilor însușite în diferite contexte: de recunoaștere, de comentariu al operelor literare, de argumentare [26, 27].
7. În planul elevului cititor, conceptul nostru de metodologie a formării interpretului de literatură prin însușirea/cunoașterea categoriilor științifice a determinat cadrele didactice la performanțe profesionale semnificative, validate de valorile *in actu* ale operelor literare, pe care le-au produs elevii pe parcursul experimentului de formare, precum:
 - a) autoidentificarea sa ca al doilea subiect creator al operei literare – prin valorile *in actu* ale mesajului, create datorită experiențelor proprii din cadrul atelierelor de creație;
 - b) identificarea propriilor capacități de scriere creativă a unor texte cu caracter artistic;
 - c) crearea textelor proprii având ca sarcini de bază valorificarea anumitor concepte literare;
 - d) capacitatea de a-și dezvolta o competență literară-lectorală avansată, în conformitate cu caracteristicile definatorii de limbaj, de gen și specie ale operelor literare;
 - e) operaționalizarea terminologiei literare aferente receptării – comprehensiunii – comentării – interpretării operelor literare studiate/citite independent;

- f) înțelegerea funcției limbajului poetic, a caracteristicilor de gen, specie, de prozodie etc. în comunicarea mesajului operei;
 - g) utilizarea unor strategii adecvate de învățare;
 - h) utilizarea conceptelor literar-estetice studiate în diverse situații de valorificare/ interpretare a operei literare [26, 30, 33,].
8. Rezultatele cercetării au demonstrat că Modelul elaborat este un construct viabil, care poate fi aplicat cu succes în practica școlară în vederea formării conceptelor literar-estetice, acestea din urmă – condiție a formării competențelor literar-lectorale și culturale ale elevilor.

Recomandări practice:

1. *Conceptorilor de curriculum, autorilor de manuale școlare și de alte piese curriculare:* valorificarea metodologiei de predare a NTL în procesul formării cititorului; evidența nivelurilor posibile de însușire de către elevi a NTL; revizuirea listei de NTL care urmează a fi studiate în școală în funcție de particularitățile de vârstă ale elevilor.
2. *Cadrelor didactice școlare:* construirea demersurilor didactice, elaborarea sarcinilor ce vizează NTL pe baza unei metodologii a creativității și cu caracter ludic, axată pe teoriile și principiile literaturii ca artă a cuvântului; orientarea predării NTL la formarea elevului-interpret al operei artistice prin recunoașterea lui ca subiect al demersului didactic;
3. *Centrelor de formare profesională continuă:* includerea în formarea profesională a cadrelor didactice și a metodologiei de predare a NTL.

BIBLIOGRAFIE

1. Barthes R. Pentru o teorie a textului. Antologie „Tel-Quel”. București: Univers, 1980. 495 p.
2. Bărbulescu G., Beșliu D. Metodica predării limbii și literaturii române în învățământul primar. București: Corint, 2009. 240 p.
3. Bolocan V. Modalități de predare-asimilare a operei epice în școală. Autoref. tezei de dr. pedagogie. Chișinău: UPSC, 2007. 25 p.
4. Botezatu P. Introducere în logică, vol. II. Iași: Polirom, 1997. 290 p.
5. Callo T. Fundamente pedagogice ale integralității dezvoltării profesionale a cadrelor didactice și a educației lingvistice a elevilor. Teza dr. hab. în. pedagogie. Chișinău: IȘE, 2006. 294 p.
6. Cemortan S, Racu J, Cuznețov L ș.a. Educația copiilor pentru jocuri. Ghid metodologic pentru cadrele didactice din instituțiile preșcolare și clasele primare pentru părinți. Chișinău: Stelpart, 2008. 144 p.

7. Chomsky N. Cunoașterea limbii. București: Editura Științifică, 1996.254 p.
8. Derșidan I. Metodica predării limbii și literaturii române. Oradea: Emanuel, 2003. 400 p.
9. Eftimie N. Introducere în metodica studierii limbii și literaturii române. Pitești: Paralela 45, 2000. 344 p.
10. Galperin P. I. Psihologia și teoria formării pe etape a acțiunilor. În: Studii asupra formării gândirii în psihologia sovietică, București: EDP, 1970. pp. 37 – 99.
11. Genette G. Introducere în arhitext. Ficțiune și dicțiune. București: Univers, 1994. 212 p.
12. Ghicov A.Cadrul conceptual al retellizării în metodologia protextului. Teza dr. hab. ped, 2017. 271 p.
13. Goia V, Drăgotoiu I. Metodica predării limbii și literaturii române. București: EDP, 1995. 182 p.
14. Goraș-Postică V. Formarea competențelor prin intermediul metodelor interactive de predare-învățare-evaluare. În: Formare de competențe prin strategii didactice interactive. Chișinău: CE PRO Didactica, 2008. 204 p.
15. Hadîrcă M. Conceptualizarea evaluării competențelor comunicative și literare ale elevilor. Autoref. tezei de dr. pedagogie. Chișinău: CEP IȘE, 2006. 26 p.
16. Hobjilă A. Elemente de didactică a limbii și literaturii române pentru ciclul primar. Iași: Junimea, 2006. 369 p.
17. Ilie E. Didactica limbii și literaturii române. Iași: Collegium-Polirom, 2014. 336 p.
18. Marin M. Principii de dezvoltare a atitudinii elevului față de opera literară. Autoref. tezei de dr. pedagogie. Chișinău: CEP IȘE, 2008. 25 p.
19. Molan V. Didactica limbii și literaturii române. București: EDP, 2006. 146 p.
20. Pamfil A. Limba și literatura română în gimnaziu. Structuri didactice deschise. Pitești: Paralela 45, 2004. 203 p.
21. Parfene C. Literatura în școală. Iași: Editura UAIC, 1997. 299 p.
22. Pavilescu M. Metodica predării limbii și literaturii române. București: Corint, 2010. 384 p.
23. Pâslaru VI. Introducere în teoria educației literar-artistice. Chișinău: Sigma, 2013. 198 p.
24. Petrenco L. ș.a. Formarea deprinderilor de vorbire, citire și scriere prin audiere. În: Probleme ale științelor socioumane și modernizării învățământului, vol.1, 2009, p. 545 - 549
25. Piaget J. Psihologia copilului. Chișinău: Cartier, 2011. 160 p.
26. **Popova V. Formarea elevilor ca interpreți ai operei literare în procesul studierii trăsăturilor ei de gen și specie. În: Studia universitatis, 2018, nr.5 (115), p. 18 – 23**

27. Popova V., Șchiopu C. Repere epistemologice și metodologice ale formării la elevi a noțiunilor de teorie literară. În: Acta et commentationes (Științe ale educației), 2018, nr 2, p. 107 – 114
28. Popova V. Predarea/studierea creativă a figurilor de stil. În: Probleme actuale ale științelor umaniste. Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor, vol. XII, partea I, Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2013, p. 171 – 178
29. Popova V. Considerații privind predarea/ studierea unor noțiuni de teorie literară. În: Probleme actuale ale științelor umaniste. Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor, vol. XI, partea I, Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2012, p. 31 – 36
30. Popova V. Dezvoltarea aptitudinilor creative ale elevilor în procesul studierii noțiunilor de versificație. În: Probleme actuale ale științelor umaniste. Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor, vol. XII, partea I, Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2013, p. 57 – 65
31. Popova V. Etape și strategii ale însușirii noțiunilor de teorie literară. În: Eficientizarea învățământului – vector al politicilor educaționale moderne. Materialele conferinței științifice internaționale. Chișinău: IȘE, 2014, v. I, p. 108 – 110
32. Popova V., Șchiopu C. Valențele formative ale jocului didactic în procesul studierii/receptării literaturii. În: Optimizarea învățământului pentru o societate bazată pe cunoaștere. Materialele conferinței științifice cu participare internațională. Chișinău: IȘE-Print Caro, 2012, p. 127 – 129
33. Popova V., Șchiopu C. Abordări metodologice ale predării anaferei și epiforei ca noțiuni literare. În: Valorificarea experienței profesionale: de la practica pedagogică la atestarea cadrelor didactice. Conferința științifico-practică națională. Chișinău: UPS „I. Creangă”, 2013, p. 105 – 112
34. Popova V. Strategii de predare a noțiunilor de versificație în procesul formării elevului-interpret al textului artistic. În: Lingvistică integrală: multilingvism – discurs literar. Colocviul internațional de științe ale limbajului „Eugeniu Coșeriu”. Чернівці: Зелена Буковина, 2014, p. 586 – 591
35. Plett H-F. Știința textului și analiza de text. București: Univers, 1983. 444 p.
36. Sâmișăian F. O didactică a limbii și literaturii române. Provocări actuale pentru profesor și elev. București: Art, 2014. 408 p.
37. Șchiopu C. Metodologia ELA a elevilor. Teza de doctor habilitat în științe pedagogice. Ch.: UPS „I. Creangă”, 2016. 291 p.

38. Tomașevski B. Teoria literaturii. București: Univers, 1973. 396 p.

În limba rusă:

39. Квятковский Е. В. О путях повышения нравственно-эстетического влияния искусства слова на учащихся средней школы. În: Советская педагогика, 1981, nr.2, с. 16 -22

40. Кудина Г.Н., Мелик-Пашаев А. А., Новлянская З. Н. Как развивать художественное восприятие у школьников. Москва: Знание, 1988. 80 с.

41. Кушаев Н.А. Система учебно-воспитательной работы по литературе и развитие художественного восприятия школьников. În: Совершенствование литературного развития школьников. Москва: НИИ общей педагогики АПН СССР, 1979. с. 30 – 71

42. Лейбсон В.И. Развитие художественно-творческих способностей школьников на уроках и в процессе внеклассной работы по литературе. În: Совершенствование литературного развития школьников. Москва: НИИОП АПН СССР, 1979. с. 91 – 135

43. Совершенствование преподавания литературы в школе. М: Просвещение, 1986. 247 с.

În limba engleză:

44. Dienes, Z. P. Modern mathematics for young children. apud: Petrovici C. Didactica activităților matematice în grădiniță, Iași: Polirom, 2014, 113 p.

ADNOTARE

Popova Valentina

Metodologia predării noțiunilor de teorie literară în procesul formării elevului-interpret al textului artistic

Teza de doctor în științe pedagogice, specialitatea 532.02, Chișinău, 2019

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 207 surse, 28 de anexe, adnotare (română, engleză, rusă), 28 de figuri, 4 tabele.

Publicații la tema tezei: 4 comunicări la foruri științifice internaționale (3) și naționale (1); 5 articole științifice, didactic-metodice (2 în reviste științifice acreditate, indexate cu „B”, „C”).

Termeni-cheie: educație literar-artistică, noțiuni de teorie literară, metodologie, tehnologii, cititor, limbaj artistic, axiologie, competențe literar-lectorale, interpret.

Scopul investigației: Fundamentarea teoretică și practic-experimentală a metodologiei de formare a elevului-interpret prin valorificarea NTL, întemeiate pe recunoașterea lui ca subiect al actului de creație.

Obiectivele cercetării: identificarea demersurilor teoretice privind formarea cititorului în procesul predării NTL; diagnosticarea nivelului de dezvoltare literară a elevilor; analiza metodologiilor aplicate de profesori în predarea NTL; analiza curricula, a manualelor; argumentarea teoretică și epistemologică a metodologiei de predare a NTL; validarea experimentală a modelului.

Noutatea și originalitatea științifică constau în fundamentarea și elaborarea unei metodologii de predare a NTL în procesul formării elevului interpret al operei artistice; rezidă în validarea Modelului care-i oferă elevului statutul de subiect al actului de creație și al celui interpretativ.

Problema științifică soluționată vizează fundamentarea teoretică, elaborarea și validarea experimentală a metodologiei de predare a NTL în contextul unor activități de creație literară, concepute în funcție de specificul noțiunii, fapt care a contribuit la formarea elevului-interpret.

Inovația științifică și valoarea teoretică a cercetării constau în precizarea mai multor concepte teoretice; fundamentarea metodologiei de predare a NTL; sintetizarea tendințelor profesorilor privind predarea NTL, analiza curriculumului disciplinar, a manualelelor școlare.

Valoarea aplicativă a lucrării este desemnată de modelul teoretic al metodologiei de predare a NTL; sugestiile de modernizare a curriculei de Limba și literatura română; recomandările de formare profesională și continuă a cadrelor didactice.

Rezultatele cercetării au fost implementate prin activitate didactică în cadrul Institutului de Instruire Continuă a Cadrelor Didactice din or. Tiraspol; diseminare în cadrul seminarelor cu profesorii școlari; publicații didactic-metodice.

ANNOTATION

Popova Valentina

The methodology of teaching the notions of literary theory in the process of forming the pupil-interpreter of the artistic text

The doctoral thesis in pedagogy, specialty 532.02, Chişinău, 2019

Structure of the thesis: introduction, 3 chapters, conclusions and recommendations, 207 sources, 28 annexes, annotation (Romanian, English, Russian), 28 figures, 4 tables.

Publications on the thesis: 4 communications to international scientific forums (3) and national (1); 5 scientific, didactic-methodical articles (2 scientific journals, indexed with "B", "C").

Keywords: literary-artistic education, notions of literary theory, methodology, technologies, reader, art language, axiology, literary-lectoral skills, interpreter.

Purpose of the investigation: The theoretical and practical-experimental foundation of the student-interpreter training methodology through the valorization of the NTL, based on its recognition as the subject of the creation act.

Objectives of the research: identification of the theoretical approaches regarding the training of the reader in the NTL teaching process; diagnosing pupils' literary development level; analyzing the methodologies applied by teachers, curriculum, textbooks; the theoretical and epistemological argumentation of NTL teaching methodologies; experimental validation of the model.

Scientific novelty and originality the substantiation and elaboration of a teaching methodology of NTL in the process of forming the interpreting student of the artistic work; the validation of the Model, the pupil the status of the subject of the creative act and of the interpretive.

The solved scientific problem concerns the theoretical substantiation, the elaboration and the validation of the NTL teaching methodology in the context of literary creation activities, conceived according to the specificity of the notion, which contributed to the formation of the interpreter student.

The scientific innovation and the theoretical value of the research consist of: specifying several theoretical concepts; substantiation of NTL teaching methodology; the synthesis of teachers' tendencies on NTL teaching, the analysis of the disciplinary curriculum, the school timetables.

The applicative value of the paper is determined by: the theoretical model of NTL teaching methodology; the modernization of the curricula of Romanian Language and Literature; recommendations for professional and continuous teacher training.

The results of the research were implemented through: didactic activity at the Institute of Continuous Training of Teaching from Tiraspol; dissemination in seminars with school teachers; didactic-methodical publications.

АННОТАЦИЯ

Попова Валентина

Методология преподавания понятия теории литературы в процессе формирования ученика-интерпретатора художественного текста

Докторская диссертация в педагогике, специальность 532.02, Кишинев, 2019

Структура диссертации: введение, 3 главы, выводы, 207 источников, 28 приложений, аннотация (румынский, английский, русский), 28 рисунков, 4 таблицы.

Публикации по теме: 4 сообщения на международных (3) и национальных (1) форумах; 5 научных и учебно-методических статей, (2 в журналах - «В», «С»).

Ключевые слова: литературно-художественное воспитание, понятие ТЛ, методологии, аксиология, литературно-читательские компетенции, интерпретатор.

Цель исследования: теоретическое, практико-экспериментальное обоснования методологии формирования ученика-интерпретатора как субъект творческого акта.

Задачи исследования: идентификация теоретических запросов при формировании читателя в процессе преподавания понятия ТЛ; диагностика уровня литературного развития учащихся; анализ методологий в процессе преподавания ТЛ; анализ школьной документации; теоретические и эпистемологические подтверждения методологии преподавания понятия ТЛ; экспериментальная проверка модели.

Научная новизна и оригинальность: обосновании и разработка методологии преподавания понятий ТЛ в процессе формирования ученика-интерпретатора литературного произведения; проверка методологической Модели, давая ученику статус субъекта творческого и интерпретационного актов.

Решение научной проблемы заключается в теоретическом обоснование, в разработке и проверки методологии преподавания ПТЛ, в соответствии со спецификой понятия, способствующие формированию ученика-интерпретатора художественного текста.

Научная новизна и теоретическая значимость: уточнение теоретических концепции; обоснование методологии преподавания понятии ТЛ; тенденций учителей при преподавания понятия ТЛ; анализ учебной программы, школьных учебников.

Практическое значение обозначена в: теоретическая модель методологии преподавания понятия ТЛ в процессе формирования ученика-интерпретатора; предложении модернизации учебных программ румынского языка и литературы; рекомендации профессионального и непрерывного формирования преподавательских кадров.

Результаты исследований: преподавательская деятельность в Институте повышения квалификации учителей г. Тирасполя; семинары с школьными преподавателями; дидактических и методических публикаций.

Popova Valentina

**METODOLOGIA PREDĂRII NOȚIUNILOR DE TEORIE LITERARĂ ÎN PROCESUL
FORMĂRII ELEVULUI-INTERPRET AL TEXTULUI ARTISTIC**

532. 02 - Didactica școlară (Limba și literatura română)

Autoreferatul tezei de doctor în științe pedagogice

Aprobat spre tipar: 18.03.2019

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Coli de tipar:

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Tiraj: 30 ex.

Comanda nr.

Tipografia USM, str. A. Mateevici, 60, Chișinău, MD-2009